

LECA | Landelijk Expertisecentrum voor Cultuur van Alledag

Hoor wie klopt daar kind'ren

Rapport enquête geversheiligen anno 2012

Gent, 2013

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	4
GEGEVENS VOOR VLAANDEREN EN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST	6
SINTERKLAAS	8
SINT-MAARTEN	13
SINTERKLAAS VERSUS SINT-MAARTEN	19
ANDERE GEVERSHEILIGEN	20
PER PROVINCIE	21
WIE WORDT WAAR GEVIERD	22
DE PROVINCIE WEST-VLAANDEREN	23
DE PROVINCIE LIMBURG	25
DE PROVINCIE OOST-VLAANDEREN	26
DE PROVINCIE ANTWERPEN	28
DE PROVINCIE VLAAMS-BRABANT EN BRUSSEL	29
BESLUIT	30
BIJLAGE	32
CONTACT	34

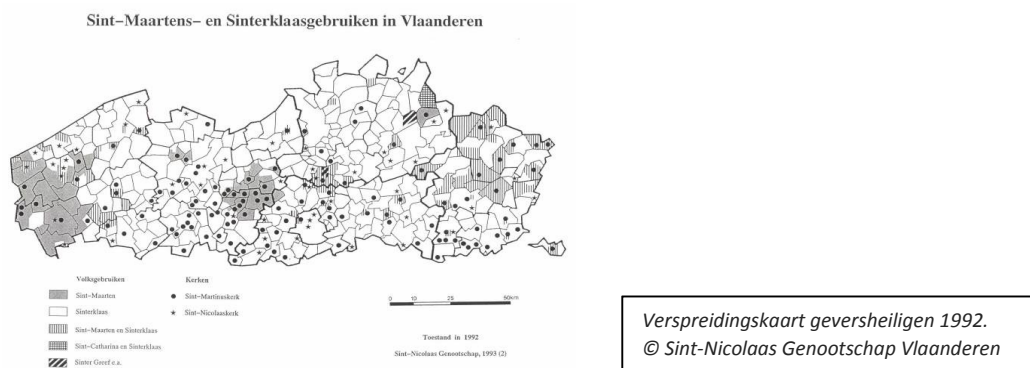

*Weten wie wat viert en waarom,
is belangrijk voor een
doordacht erfgoedzorgplan.*

INLEIDING

Wat voorafging

In 1992 onderzocht het Sint-Nicolaasgenootschap uit Sint-Niklaas de gebruiken rond geversheiligen in Vlaanderen. Via een enquête verzamelde het genootschap informatie over welke geversheilige waar werd gevierd, onder welke vorm en met welke gebruiken. De resultaten leidden tot een verspreidingskaart van Sint-Maartens- en Sinterklaasgebruiken in Vlaanderen.

De informatie op de papieren invulformulieren werd zorgvuldig bewaard, maar niet tot een elektronisch databestand verwerkt. Daardoor bleven veel interessante gegevens onaangeroerd.

In 2009 werden de Sinterklaas- en Sint-Maartensgebruiken opgenomen op de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed. Naar aanloop van de aanvraag werd de werkgroep Sinterklaas en Sint-Maarten opgericht (SKSM). De groep bestaat uit de Erfgoedcel Waasland, Gemeente Beveren, Sint-Maartenscomité Beveren, Sint-Nicolaasgenootschap Vlaanderen, Stad Sint-Niklaas, Toerisme Waasland en LECA | Landelijk expertisecentrum voor cultuur van alledag. De werkgroep zet zich in om het erfgoed van Sinterklaas en Sint-Maarten meer kansen te bieden voor de toekomst, wat in Vlaanderen aangeduid wordt als 'borgen'. Een van de borgingsacties is onderzoeken hoe de gebruiken rond Sinterklaas en Sint-Maarten evolueren, hoe ze worden beleefd en waar de knelpunten zitten voor de toekomst. Dat onderzoek verloopt in fasen. Een eerste stap is nagaan wie waar wordt gevierd in vergelijking met twintig jaar geleden. Hoe evolueerden de gebruiken sinds de laatste meting? En vooral: welke groepen en verenigingen zijn de dragers van dit erfgoed?¹ Van daaruit kan verder onderzocht worden welke noden en behoeften er leven in het veld. Die informatie is broodnodig bij het opstellen van een doordacht borgingsplan.

¹ Er werd een aantal vragen aan de enquête toegevoegd, voornamelijk naar de metgezellen van de geversheiligen. De papieren invulformulieren uit 1992 werden indertijd niet verwerkt tot een databestand. Om een vergelijking met de huidige situatie mogelijk te maken, was het noodzakelijk om een dataset voor 1992 aan te maken. In totaal werden gegevens voor 942 deelgemeenten gedigitaliseerd.

INLEIDING

De enquête van 2012

Om de evolutie van de gebruiken na te gaan, besloot de werkgroep SKSM de enquête uit 1992 te digitaliseren en verder te analyseren. In totaal werden gegevens voor 942 plaatsen in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in een databestand gegoten. Een tweede stap was om de enquête uit 1992 over te doen. De vraagstelling werd grotendeels behouden om een vergelijking met het vorig meetmoment mogelijk te maken. Er werden enkele vragen aan de oorspronkelijke vragenlijst toegevoegd, voornamelijk naar de bijfiguren van de geversheiligen.

In 2012 kregen de cultuurbeleidscoördinatoren van de 327 gemeenten in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een korte enquête in hun mailbox.² Daarin werd gevraagd naar de geversheilige in hun regio en de daarmee gepaard gaande gebruiken en evenementen.

Concreet werd gevraagd om per regio op te sommen

- 1) Welke geversheilige gevierd werd
- 2) Hoe die geversheilige er uitziet
- 3) Of die geversheilige vergezeld wordt door Zwarte Piet, een paard, een ezel en/of iets of iemand anders
- 4) Welke evenementen er worden georganiseerd en door wie
- 5) Welke andere gebruiken er bestaan rond de gevierde geversheiligen

De volledige vragenlijst is als bijlage aan dit document toegevoegd. In totaal leverde dit resultaten op voor 317 gemeenten, wat neerkomt op een responsratio van 96,94 procent. Omdat Sinterklaas- en Sint-Maartensgebruiken kunnen verschillen binnen eenzelfde gemeente, werd de respondenten gevraagd te antwoorden per deelgemeente of wijk. Dit leverde een resultaat op voor 807 plaatsen.³

² Na de fusies van 1983 telt Vlaanderen 308 en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 19 gemeenten.

³ Om de leesbaarheid te verhogen wordt in dit rapport de term deelgemeente gebruikt in de ruime zin van het woord. Ook wijken vallen onder deze term.

GEGEVENS VOOR VLAANDEREN EN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

SINTERKLAAS

Ten geleide: achtergrondinformatie over Sinterklaas

Volgens de overlevering zou Sinterklaas de heilig verklaarde bisschop Nicolaas van Myra zijn, een stad die vandaag de dag tot Turkije behoort. Nicolaas leidde daar een kleine gemeenschap van christenen, die zwaar leed onder vervolgingen door de Romeinen. Net als velen van hen zou ook Nicolaas zelf in de gevangenis zijn beland. Na zijn overlijden op 6 december 342 werd hij begraven in de basiliek van Myra. Vele honderden jaren later, in 1087, brachten zeelui zijn lichaam over naar de Italiaanse stad Bari. Dat vormde het begin van de verdere en grotere verspreiding van het volksgeloof en de devotie rond deze heilige in Europa. Vanaf dan wordt Sinterklaas traditioneel voorgesteld als een Westerse bisschop. Op afbeeldingen is hij te zien als een oude man met lange witte haren en een grote witte baard. Verder draagt hij steeds een rode (koor)mantel, een albe (een wit onderkleed), een rode stola (een strook uit stof die over de schouders gedragen wordt), een rode mijter (een hoofddeksel dat bestaat uit 2 vijfhoekige flappen die aan de zijden aan elkaar vastgemaakt zijn), witte handschoenen en een bisschopsring met een robijn. In zijn (linker)hand heeft hij een kromstaf. Het beeld dat we vandaag van de Sint hebben, is dus gebaseerd op de verering en de iconografie van de heilige Nicolaas in het Westen.

Er bestaan tal van wonderlijke legenden rond Sint-Nicolaas. Een van de bekendste is die van de drie huwbare dochters van een verarmde edelman uit Patara, de geboortestad van Nicolaas. Toen de dochters de leeftijd hadden om te trouwen, vond geen van de drie een man omdat er geen bruidschat was. Door zijn grote armoede zag de edelman zich bijna verplicht om de meisjes in de prostitutie te storten. Nicolaas kreeg dit te horen en vatte het plan op om de meisjes te redden van hun lot. 's Nachts gooide hij een geldbuidel door het vensterraam bij de familie binnen. Zo kon elk van de dochters uiteindelijk toch in het huwelijk treden en een eerbaar leven leiden. Op afbeeldingen is Sint-Nicolaas ook vaak te zien bij een pekelton waarin drie kinderen zitten. Dat is een verwijzing naar de legende waarbij Nicolaas drie studenten redde van hun gruwelijke lot. Toen Nicolaas op een avond in een herberg kwam, wilde hij een bed en een maaltijd. Hij stond er op om pekelvees te eten. De norse herbergier schrok van die vraag en probeerde te vluchten. Zo'n 7 jaar voordien had hij namelijk 3 kinderen beroofd, in stukken gehakt en gepekeld. Nicolaas begaf zich naar de pekelton in de kelder en begon te bidden. Als bij wonder kwamen de drie studenten heelhuids uit de ton.

Sint-Nicolaas is de beschermheilige van de kinderen, de huwbare maagden, de reizigers, de zeelieden en de gevangenen. In Vlaanderen werd de stad Sint-Niklaas naar hem genoemd. Tot op vandaag wordt Hij er als patroonheilige hoog in het vaandel gedragen.

SINTERKLAAS

Sinterklaasgebruiken volgens de enquête

De vraag naar Sinterklaasgebruiken was een open vraag. In totaal werden 250 antwoorden gegeven voor de 679 deelgemeenten waar Sinterklaas wordt gevierd. Dat zorgt voor een responsratio van 36,81 procent.

Uit de antwoorden blijkt dat Sinterklaas een feest is dat zowel in familiale kring als publiek wordt gevierd. Het valt op dat de Sinterklaasgebruiken niet beperkt zijn tot 6 december. Het anticiperen op het feest is minstens even belangrijk. De brief aan Sinterklaas is bijvoorbeeld een van de meest vermelde gebruiken. Kinderen sturen een tekening, een collage met foto's uit speelgoedbrochures of een handgeschreven brief naar de Spanjestraat 1, 0612 Hemel. In 2006 voerde de Belgische Post een officieel adres in om verwarring aan de sorteermachines te vermijden. Een tweede vaak vermeld gebruik is het zetten van een schoentje in de dagen tot zelfs weken voor 6 december. Kinderen leggen allerlei lekkers in hun schoen voor Zwarte Piet, Sinterklaas of zijn paard. Dat varieert van suiker, wortels, cola, bier tot zelfs sigaretten. Haver of hooi werd niet meer vermeld. Kleine kinderen leggen wel eens hun fopspeen in de schoen in ruil voor snoepgoed. Zo sluiten ouders op symbolische wijze de fopspeenperiode van hun kind af. Ook tekeningen en brieven vinden via kinderschoenen hun weg naar de goedheilig man. Vaak werd het zingen van liederen gerapporteerd. Tot slot vermeldden heel wat respondenten dat Sinterklaas op bestelling een huisbezoek maakt.

Wat de publieke optredens betreft, vinden we een enorme verscheidenheid aan actoren en gebruiken. Ondanks het feit dat de Sint sinds 2003 live op televisie aankomt in Antwerpen, organiseren heel wat gemeenten hun eigen intrede. Dat Sinterklaas twee keer rechtstreeks uit Spanje komt, vinden kinderen niet vreemd. De lokale intredes wijken vaak af van het gestandaardiseerde Sinterklaasverhaal. Alleen al de vervoersmiddelen bijvoorbeeld zijn bijzonder gevarieerd. Bij gebrek aan water komt hij aan per trein, limousine, cabriolet, oldtimer of zelfs per tractor.⁴ Soms is de aankomst van Sinterklaas ronduit spectaculair. Zo komt hij op veel plaatsen aan per helikopter. Maar het kan ook milieuvriendelijker: de respondenten vermeldden ook vervoersmiddelen als een fietsmobiel, een paard met kar en een pony.⁵

⁴ De Sint verplaatst zich onder andere per trein naar Hove, Overpelt, Zottegem, Aarschot, Landen en Tielt, rijdt rond met paard en kar in Branst, Kontich, Gooreind, Zedelgem, Waasmunster, Vilvoorde en Galmaarden. Hij krijgt een limousine in Overpelt, verplaatst zich per cabrio in Hemiksem, Melle en Aarschot en door de straten van Herne en Bissegem rijdt hij met een oldtimer.

⁵ De Sint arriveert per helikopter in Hove, Kalmthout, Lippelo en Tervuren. In Huise verplaatst de Sint zich per fietsmobiel en in Beert op de rug van een pony.

SINTERKLAAS

De organisatoren van Sinterklaasevenementen

Uit de enquête blijkt dat lokale gemeentebesturen de belangrijkste organisatoren van Sinterklaasintochten, -stoeten en -feesten zijn. In totaal werden deze 76 keer vermeld. Lokale subsidiëring lijkt een essentiële factor in het voortbestaan van de publieke optredens van Sinterklaas.⁶ Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Sint vaak ontvangen wordt op het gemeentehuis.⁷

Deze besturen of hun diensten, zoals de dienst cultuur of de jeugdraad, werken vaak nauw samen met de plaatselijke middenstand (21 vermeldingen). Ook plaatselijke afdelingen van de Gezinsbond (22 vermeldingen), de KWB (9 vermeldingen) of het Davidsfonds (1 vermelding) spelen een rol bij de feestelijkheden. Tot slot organiseren jeugdverenigingen (14 vermeldingen), feestcomités (11 vermeldingen) en sportclubs (6 vermeldingen) vaak iets ter ere van Sinterklaas.

Er werden ook een aantal specifieke sinterklaasgenootschappen aangeduid, zoals het Sint-Niklaascomité Lippelo, het Sinterklaascomité Sint-Martensvoeren, Het Sinterklaascomité Hamont-Achel, de Sint-Niklaasvrienden uit Merksplas, het Sinterklaascomité in Overpelt en tot slot de Sint-Nicolaasvrienden vzw uit Ninove.

De enquête leverde meer dan 300 adressen van organisatoren van Sinterklaasevenementen. Deze databank is een hulpmiddel om de rol, beweegredenen en eventuele noden van deze organisatoren in de toekomst te onderzoeken.

⁶ Over de verhouding tussen cultureel erfgoed en commerciële belangen zie J. Helsloot, 'Culture of Commerce: Framing Heritage in the Context of Municipal Subsidies. The Annual St. Nicholas Parade in the Netherlands', *Traditiones* 41 (2012) 1, p. 137-146. M. Pretes, 'Postmodern Tourism. The Santa Claus Industry', *Annals of Tourism Research*, 22 (1995) 1, p. 1-15.

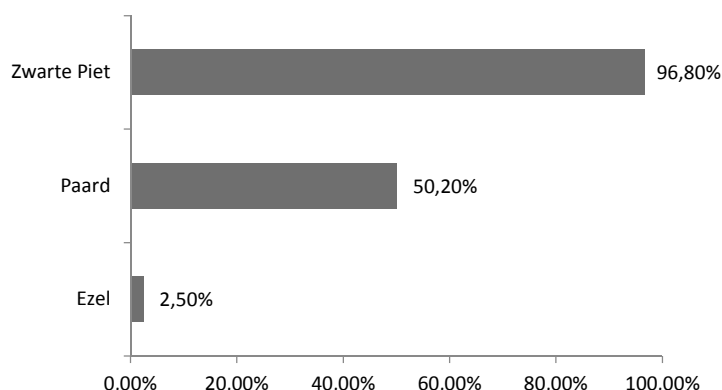
⁷ Dat is onder meer het geval in Baarle-Hertog, Boom, Brasschaat, Nijlen, Gooreind, Wetteren, Bree, Diest, Kappele-op-den-Bos en Leuven.

SINTERKLAAS

De metgezellen van Sinterklaas

In 1850 introduceerde de Nederlandse oud-onderwijzer Jan Schenkman een knecht voor Sinterklaas. Een naam kreeg hij niet, maar hij was zwart en droeg zestiende-eeuwse pagekledij. Of Schenkman Zwarte Piet heeft uitgevonden staat ter discussie.⁸ Feit is wel dat de Sint sindsdien stevast wordt vergezeld door een of meerdere zwarte helpers. Tot ongeveer het midden van de twintigste eeuw kregen die nog allerlei namen zoals Nicodemus of Ruprecht. Geleidelijk aan ging de knecht door het leven als Zwarte Piet. In 2012 is Zwarte Piet bijna altijd (96,80%) van de partij (zie grafiek 1). Net als in Nederland beweegt de Sint zich in Vlaanderen doorgaans voort op een paard (50,20%) in plaats van op een ezel (2,50%).⁹ Dat is een wezenlijk verschil met de gewoonten in Wallonië en Noord-Frankrijk waar de ezel prominenter aanwezig is dan het paard.

Grafiek 1. De metgezellen van Sinterklaas anno 2012 (% binnen categorie Sinterklaas, N=679)

Sinterklaas op een ezel komt bijna nergens voor.

⁸ Voor een meer uitvoerige discussie over de introductie en evolutie van Zwarte Piet zie o.a. J. HELSLOOT, 'De ambivalente boodschap van de eerste 'Zwarte Piet (1850)', in E. Doelman & J. Helsloot (eds.), *De kleine Olympus. Over enkele figuren uit de alledaagse mythologie*, Amsterdam, Uitgeverij Aksant, 2008, p.93-118. E. Boer-Dirks, 'Nieuw licht op Zwarte Piet. Een kunsthistorisch antwoord op de vraag naar de herkomst van Zwarte Piet', *Volkskundig Bulletin*, 19 (1993) 1, 1-35. J. HELSLOOT, 'Zwarte Piet and Cultural Aphasia in the Netherlands', *Quotidian. Journal for the Study of Everyday Life*, 3 (2012) 1, p. 1-20. J. N. Pieterse, *Wit over zwart. Beelden van Afrika en zwarten in de westerse populaire cultuur*, Amsterdam, Koninklijk Instituut voor de Tropen, 1990. Voor meer informatie over de rol van Sint Nicolaas in de volkscultuur zie M. JACOBS, 'De aantrekkingskracht van Nicolaas, zelfs zonder baard. Een verhalen, rituelen- en beeldenmagneet in voortdurende evolutie', *Faro | Tijdschrift over cultureel erfgoed* 1 (2008) 4, p. 24-32.

⁹ De Sint rijdt op een ezel in de deelgemeenten van Sint-Gillis-Waas (Sint-Gillis-Waas, De Klinge, Sint-Pauwels en Meerdonk), van Ranst (Oelegem Broechem, Emblem, Ravels), Herne (Herne, Sint-Pieterskapelle) en Haacht (Haacht, Tildonk, Wespelaar en Wakkerzeel).

SINT-MAARTEN

Ten geleide: achtergrondinformatie over Sint-Maarten

Sint-Maarten, die gevierd wordt op 11 november, heet officieel Martinus van Tours (ca. 316 -397). Niet alleen in onze streken, maar ook op heel wat andere plaatsen in Europa, is hij traditioneel een van de meest vereerde heiligen. Honderden kerken en kapellen zijn naar hem genoemd. Martinus werd geboren in Pannonië, dat vandaag de dag tot Hongarije behoort. In zijn jeugdjaren werd hij als soldaat in het Romeinse leger ingelijfd. Door zijn legerdienst kwam Martinus in Frankrijk terecht, waar hij zich na enkele jaren tot het Christendom bekeerde. Hij verliet het leger en stelde zijn leven vanaf dan in het teken van het Christendom. Martinus was gekend als een zeer devote monnik. Hij stichtte kloosters, bekeerde ongelovigen, genas zieken en deed aan duiveluitdrijvingen. Op vraag van de bevolking van Tours werd hij uiteindelijk ook bisschop van de stad.

De bekendste legende over Martinus van Tours heeft betrekking op zijn carrière in het leger. Op een dag kwam Martinus op zijn paard de stad Amiens binnen en zag hij bij de stadspoort een naakte bedelaar. De arme man had het koud, maar niemand leek zich zijn lot aan te trekken. Martinus sneed de mantel van zijn uniform in twee stukken en gaf een helft aan de bedelaar. Dat was een grootmoedig gebaar, want een Romeinse soldaat was verondersteld zijn uniform in ere houden. Soldaten moesten namelijk de helft van hun mantel betalen, de rest van het bedrag werd door het leger bijgepast. Om die reden gaf Martinus dan ook zijn 'eigen' helft van zijn mantel weg, in plaats van de hele mantel. Volgens de legende, die talloze keren opduikt in de iconografie, hielp Martinus met zijn gebaar eigenlijk God, die de gedaante van een bedelaar aangenomen had.

Martinus is onder andere patroon van de soldaten, hoof- en wapensmeden, wevers, ververs, kleermakers, reizigers, armen, bedelaars en gevangenen.

SINT-MAARTEN

Sint-Maartensgebruiken volgens de enquête

In totaal werden 80 antwoorden gegeven op de vraag welke Sint-Maartensgebruiken er bestaan. Ten opzichte van het aantal keer dat Sint-Maarten als geverheilige werd aangeduid (128 keer) geeft dat ene responsratio van 65,50 procent.

De Sint-Maartensgebruiken in Vlaanderen verschillen erg van streek tot streek. De vieringen rond Sint-Maarten zijn veel minder gestandaardiseerd dan die rond Sinterklaas. Op sommige plaatsen wordt Sint-Maarten voorgesteld als een bisschop, op andere als een Romeins officier en op nog andere plaatsen wordt hij helemaal niet uitgebeeld door een verkleed figuur. Uit de antwoorden blijkt dat in veel streken de Sinterklaas- en Sint-Maartensgebruiken gelijklopend zijn. Dat is vooral het geval wanneer Sint-Maarten voorgesteld wordt als bisschop. Kinderen zetten hun schoen, kijken hoopvol uit naar zijn komst en krijgen op de sterfdag van Sint-Maarten lekkernijen en geschenken. Toch is dat niet overal het geval. In sommige streken vind je beide geversheiligen en worden er geen geschenken op 11 november uitgedeeld. Ook lokaal zijn er heel diverse gebruiken. Zo meldt de correspondent voor Vleteren dat kinderen er aan de vooravond van Sint-Maarten een bordje klaarzetten waarop de geversheilige snoep kan leggen.

In tegenstelling tot Sinterklaas wordt Sint-Maarten geassocieerd met licht. Heel vaak worden uitgeholde bieten met theelichtjes gebruikt tijdens avondlijke stoeten of feesten.¹⁰ Op heel wat plaatsen worden bovendien Sint-Maartensvuren ontstoken.¹¹ Bij een Sint-Maartensvuur is het de traditie dat een wijk, een vereniging of zelfs een losse groep vrienden in de aanloop van 10 november een grote hoeveelheid hout en stro verzamelt en een houtstapel opbouwt. Op de avond dat het vuur ontstoken wordt, wordt er iets gedronken en gegeten en primeert het samenzijn. Soms heerst er een gezonde competitie tussen de verschillende verenigingen/wijken om het grootste, hoogste of breedste vuur te hebben. Bij Sint-Maartensvuren is niet altijd een fysieke Sint-Maartensfiguur aanwezig. Dat is vooral zo in de provincies Antwerpen en Limburg. In Oost- en West-Vlaanderen is hij wel vaak fysiek aanwezig en worden er heel wat intochten en stoeten

¹⁰ Dat is onder meer het geval in Aalst, Alveringem, Ardooie, Beauvoorde, Ichtegem, Ieper, Koksijde, Moorslede, Nieuwkapelle, Rijmenam, Stokkem, Wichelen.

¹¹ Sint-Maartensvuren vinden we onder andere in de provincie Limburg in Genk, Bree, Sint-Truiden, Niel-bij-As, Hammont-Achel, Kinrooi, Overpelt, Kanne, Genoelseldere, Houthalen en Zonhoven; in Antwerpen in Rijmenam en Olen, in West-Vlaanderen in Ardooie en in Oost-Vlaanderen in Lovendegem.

SINT-MAARTEN

georganiseerd.¹² In heel wat gemeenten gaan kinderen bedelzingen.¹³ Verklede kinderen trekken van deur tot deur. In ruil voor het Sint-Maartensliedje dat ze zingen krijgen ze snoepgoed of geld.

In een aantal gemeenten leeft de Sint-Maartenstraditie heel erg. De respondenten gaven dan ook uitvoerig uitleg bij de plaatselijke evenementen en gebruiken. In Mechelen bijvoorbeeld spreken ze van Sinte-Mette. Op 11 november wordt er traditioneel van alles georganiseerd. Het Sint-Mettezingen staat daarbij centraal. Kinderen lopen er verkleed als bisschop door de straten en zingen van deur tot deur een Sinte-Mettelied. Daarmee verdienen ze allerlei lekkernijen. Vroeger droegen de kinderen de kleinste van de groep op een zelfgemaakte draagberrie rond: de zogenaamde 'Sinte-Mette oep de kruk', maar dat gebruik is vrijwel volledig verdwenen. Ook in Aalst leeft de traditie rond Sint-Maarten heel sterk. De kinderen staan hem op te wachten langs de Denderkaai, waar hij aanmeert met zijn boot. Hij doet een rondgang tijdens de Sint-Maartensjaarmarkt en bezoekt er scholen en gezinnen. 's Avonds is er een wandeling met uitgeholde suikerbieten met lichtjes. In Limburg worden heel wat Sint-Maartensvuren ontstoken. In Zonhoven wordt het Hololool Vuurfestival georganiseerd, een groot vuurfeest met een optocht door het dorp met fakkels. Sint-Maarten rijdt er als een Romeins officier op een paard voorop, omringd door vuurspuwers. Het evenement trekt jaarlijks duizenden bezoekers.

De organisatoren van Sint-Maartenevenementen

Op het eerste zicht lijkt het alsof er een kleinere rol is weggelegd voor de gemeentebesturen op het vlak van Sint-Maarten. De lokale besturen komen met 10 vermeldingen pas op de derde plaats van initiatiefnemers. Op de eerste plaats komen de basisscholen en de plaatselijke feestcomités, beide met 18 vermeldingen. De Gezinsbond komt op de vierde plaats, met 9 vermeldingen. Opmerkelijk is dat de middenstand slechts twee maal werd genoemd.

Net als bij Sinterklaas zijn er ook specifieke Sint-Maartensverenigingen die jaarlijks een evenement organiseren. Zo bestaat er in de gemeenten Ichtegem, Hamme, Ardooie, Veurne, Heuvelland, Langemark-Poelkapelle, Vleteren en Watou een Sint-Maartenscomité.

¹² Sint-Maarten wordt feestelijk onthaald in de Oost-Vlaamse gemeenten Beveren, Erpe-Mere, Lovendegem, Hamme, Aalst, Lede Wichelen en Haaltert en de West-Vlaamse gemeenten Koksijde, Kortemark, Veurne, Alveringem, Ardooie, De Panne, Diksmuide, Heuvelland, Houthulst, Ichtegem, Kortemark, Langemark, Ledegem, Lo-Reninge, Poperinge, Veurne, Vleteren, Zonnebeke en Ieper. Ook in het Antwerpse Tesselenderlo en Mechelen, het Vlaams-Brabantse Opwijk en Steenokkerzeel en het Limburgse Niel-bij-As wordt een intrede voor Sint-Maarten georganiseerd.

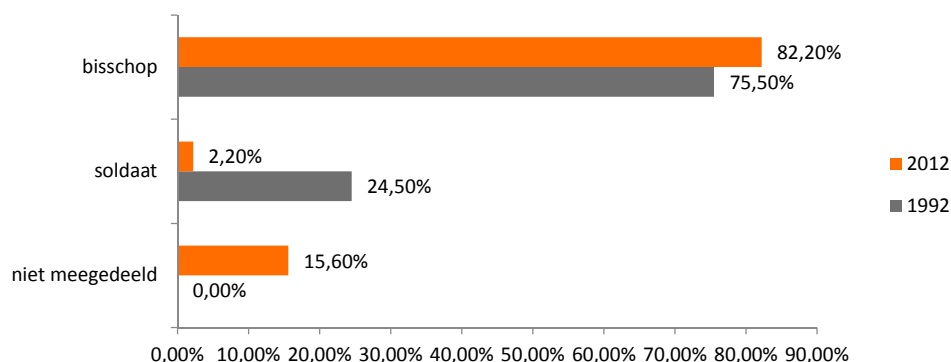
¹³ Dat is ondermeer het geval in Loppem, Walem, Mechelen, Retie, Weerde.

SINT-MAARTEN

De verschijningsvorm van Sint-Maarten

In tegenstelling tot Sinterklaas is de figuur van Sint-Maarten niet overal uitdrukkelijk aanwezig. Op de plaatsen waar een verklede figuur Sint-Maarten uitbeeldt, verschillen de gebruiken vaak niet zo hard van die van Sinterklaas. Kinderen zetten hun schoentje, zingen liedjes, schrijven een brief en krijgen op 11 november een aantal geschenken. Sint-Maarten wordt er ook vaak feestelijk onthaald. Dat is vooral het geval in Oost- en West-Vlaanderen.¹⁴ In veel gevallen ziet Sint-Maarten er ook hetzelfde uit als de bisschop uit Spanje. En dat is opmerkelijk. Sint-Maarten werd in 1992 immers nog bijna in een kwart van de gevallen voorgesteld als een Romeins officier. In 2012 ligt dat percentage nog slechts op 2,20 procent (zie grafiek 2).

Grafiek 2. De verschijningsvorm van Sint-Maarten anno 1992 en 2012 (% binnen categorie Sint-Maarten, N=192 voor 2012 en N=173 voor 1992)

De metgezellen van Sint-Maarten

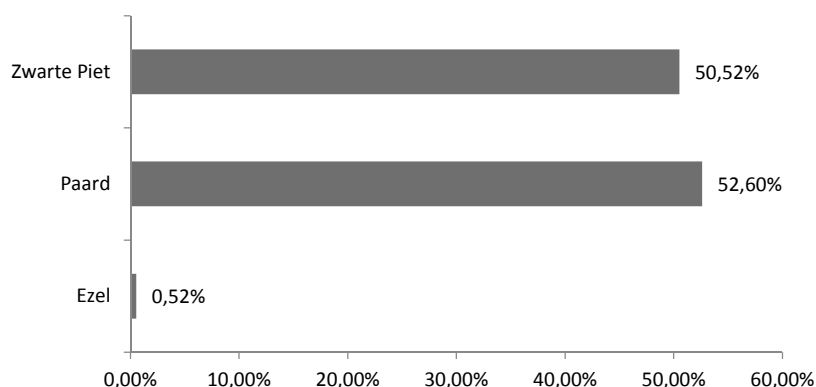
Ook Sint-Maarten komt zelden alleen. In 97 deelgemeenten wordt hij vergezeld door een of meerdere zwarte pieten (zie grafiek 3). Dat is ongeveer in de helft (50,52%) van alle deelgemeenten waar Sint-Maarten wordt gevierd. In 1992 lag dat percentage nog op 22,00 procent. Dat strookt opnieuw met de bevinding dat Sint-Maarten vandaag de dag minder vaak als soldaat wordt uitgebeeld dan twintig jaar geleden. Zwarte Piet vergezelt Sint-Maarten immers alleen wanneer deze wordt voorgesteld als bisschop, nooit als legerofficier (zie tabel 2). Beide figuren – de bisschop en de

¹⁴ Sint-Maarten wordt feestelijk onthaald in de Oost-Vlaamse gemeenten Beveren, Erpe-Mere, Lovendegem, Hamme, Aalst, Lede Wichelen en Haaltert en de West-Vlaamse gemeenten Koksijde, Kortemark, Veurne, Alveringem, Ardoioe, De Panne, Diksmuide, Heuvelland, Houthulst, Ichtegem, Kortemark, Langemark, Ledegem, Lo-Reninge, Poperinge, Veurne, Vleteren, Zonnebeke en Ieper. Ook in het Antwerpse Tessenderlo en Mechelen, het Vlaams-Brabantse Opwijk en Steenokkerzeel en het Limburgse Niel-bij-As wordt een intrede voor Sint-Maarten georganiseerd.

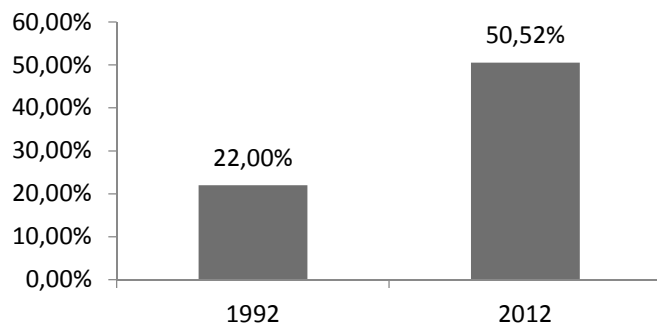
SINT-MAARTEN

soldaat – worden soms begeleid door een paard. In 101 deelgemeenten is dat het geval, wat neerkomt op 52,60 procent.

Grafiek 3. De metgezellen van Sint-Maarten anno 2012 (% binnen categorie Sint-Maarten, N=192)

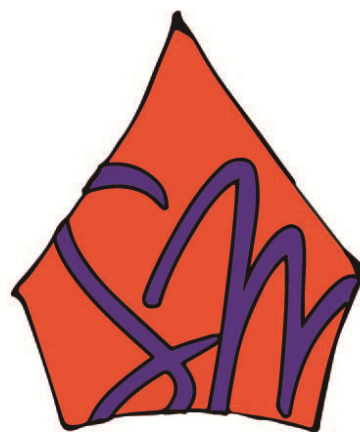

Grafiek 4. Zwarte Piet als metgezel van Sint-Maarten in 1992 en 2012 (% binnen categorie Sint-Maarten, N=192 voor 2012 en N=173 voor 1992)

Tabel 2. De metgezellen van Sint-Maarten anno 2012 volgens type Sint-Maartensfiguur (% binnen categorie Sint-Maarten, N=192)

	<i>Zwarte Piet</i>	<i>Paard</i>	<i>Ezel</i>
<i>Bisschop</i>	50,52%	31,77%	0,52%
<i>Soldaat</i>	0,00%	20,83%	0,00%

SINTERKLAAS VERSUS SINT-MAARTEN

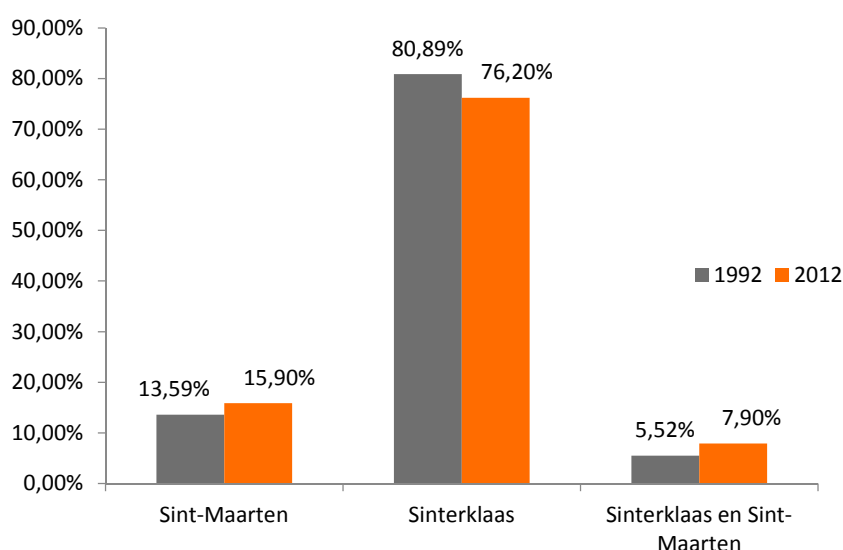
De geversheiligen in Vlaanderen houden goed stand. In alle Vlaamse gemeenten komt minstens één van de twee geversheiligen voor.

Sinterklaas is duidelijk de populairste kindervriend. Zoals tabel 3 aan toont, wordt hij in 76,20 procent van de (deel)gemeenten als enige geversheilige gevierd. Sint-Maartensgebruiken komen in bijna 16 procent van de deelgemeenten voor, terwijl in 64 deelgemeenten beide heiligen een feest krijgen (7,90%). Het aantal deelgemeenten waar Sint-Maarten als enige geversheilige wordt gevierd, bleef ongewijzigd. Zowel in 1992 als in 2012 ligt dat aantal op 128. Wat wel veranderde, is het aantal deelgemeenten waar beide geversheiligen worden gevierd. In 1992 lag dat aantal nog op 52 (5,52%); in 2012 is dat al het geval in 64 deelgemeenten (7,90%). Sint-Maarten is vandaag de dag dus populairder dan in 1992 maar heeft nergens Sinterklaas vervangen.

Tabel 3. Frequentie van de geversheiligen in Vlaanderen in 1992 en 2012

Type geversheilige	1992		2012	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Sint-Maarten	128	13,59%	128	15,90%
Sinterklaas	762	80,89%	615	76,20%
Sinterklaas en Sint-Maarten	52	5,52%	64	7,90%
Totaal	942	100,00%	807	100,00%

Grafiek 5. Type geversheilige in 1992 en 2012 (% van totale dataset, N=942 voor 1992 en N=807 voor 2012)

ANDERE GEVERSHEILIGEN

Eind 19de eeuw werd ook Sinter-Greef in een adem genoemd met de kindervrienden Sint-Maarten en Sinterklaas. Zo beschreef leraar Paul de Mont in 1891 hoe de “Greef van Halvasten” op een witte schimmel over daken en bossen reed, kinderen in de gaten hield, door de schouw naar beneden kroop en brave kinderen beloonde met fruit en ander lekkers. Hij zou vooral op het platteland de rol van Sinterklaas hebben overgenomen.¹⁵ Honderdttwintig jaar later is Sinter-Greef een nobele onbekende. Enkel de respondent van Kasterlee vermeldt dit gebruik, maar voegt er meteen aan toe dat de traditie inmiddels verdwenen is:

“Met halfvasten konden kinderen bij de bakker een broodje op een stokje halen. Het broodje had de vorm van een half maantje. Dit gebruik was nog van kracht een dikke 40 jaar geleden, maar is nu volledig verdwenen ondanks de inspanningen vanuit de heemkundige kring.”¹⁶

Andere geversheiligen hielden stand, zij het zeer lokaal. Zo wordt in Arendonk naast Sinterklaas ook de Heilige Katharina gevierd. Op 25 november trekken de kinderen er van deur tot deur om het Sinte-Katharinalied te zingen in ruil voor snoepgoed. Sinte-Katharina was vroeger vooral een feest voor meisjes, maar dat genderspect is inmiddels verdwenen. Wat Sinte-Katharina was voor de meisjes, was Sint-Gregorius voor de jongens.¹⁷ Nu wordt die heilige enkel nog in Retie-Schoonbroek gevierd. Op de eerste zaterdag na 12 maart gaan verklede kinderen zingend van deur tot deur, bedelend om eieren. Daarmee worden later wafels gebakken. In Limburg wordt op vier december hier en daar nog de Heilige Barbara gevierd, de patroonheilige van de mijnwerkers.¹⁸ Mijnwerkers kregen vroeger een vrije dag op de naamdag van Sint-Barbara. Omdat die dag zo dicht bij het Sinterklaasfeest lag, kregen heel wat Limburgse kinderen die dag al hun geschenken, met als uitleg dat Sint-Barbara Sinterklaas een handje toestak bij het vele werk. Dat gebruik is inmiddels verdwenen. Temeer omdat met de sluiting van de laatste Limburgse mijn in 1992, ook de jaarlijkse verlofdag op 4 december verdween.¹⁹

¹⁵ P. DE MONT, ‘Iets over Sint-Marten, Sinter-Greef en Sint-Nikolaas’, *Volkskunde*, 1 (1891), p. 24-32.

¹⁶ H. VAN GORP, voorzitter heemkundige kring, Kasterlee.

¹⁷ G. CELIS, *Volkskundige kalender voor het Vlaamsche Land*. Gent, Stichting Mens en Cultuur, 1923/1990, p.307; p. 139-140.

¹⁸ Dat is onder meer het geval in Meulenberg en Genk.

¹⁹ LIMBURGS VOLKSKUNDIG GENOOTSCHAP, *Lapjesproef voor drie zussen: 100 artikelen over volkscultuur in Limburg*. Lier, Drukkerij Van In, 2004.

GEGEVENS PER PROVINCIE

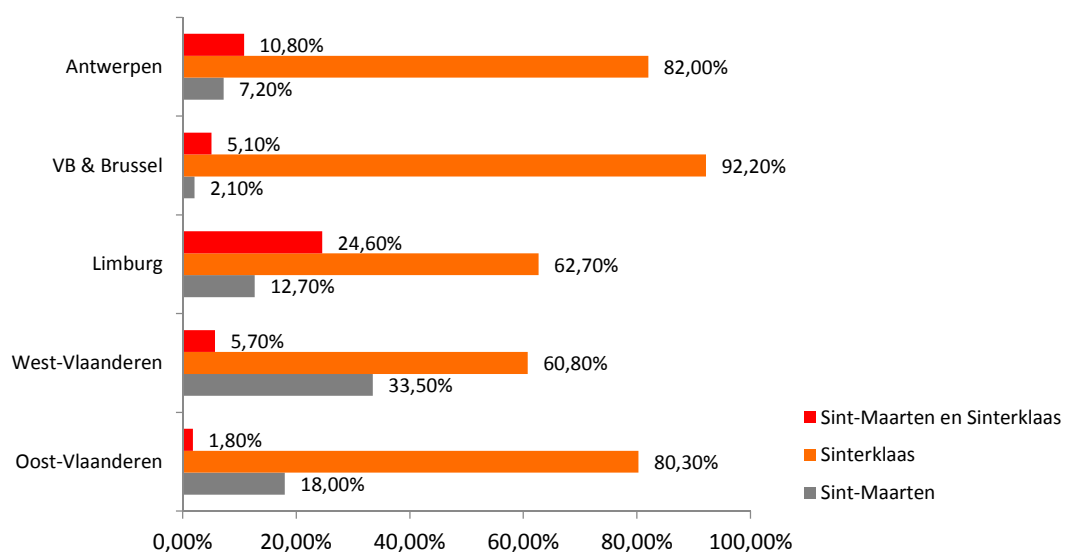
WAAR WORDT WIE GEVIERD?

Sinterklaas wordt bijna overal gevierd. Sint-Maarten daarentegen vinden we vooral in West-Vlaanderen en Limburg (zie grafiek 6). In deze provincies wordt in bijna 40 procent van de deelgemeenten iets rond Sint-Maarten georganiseerd. In Antwerpen en Oost-Vlaanderen liggen die percentages lager, op ongeveer 20 procent. Hekkensluiter is Vlaams Brabant, waar Sint-Maarten maar in 6 procent van de deelgemeenten wordt gevierd.

Tabel 4. Verdeling type geversheiligen per provincie

	Sint-Maarten	Sinterklaas	Sint-Maarten en Sinterklaas	Totaal
Oost-Vlaanderen	41	183	4	228
	18,00%	80,30%	1,80%	100,00%
West-Vlaanderen	59	107	10	176
	33,50%	60,80%	5,70%	100,00%
Limburg	15	74	29	118
	12,70%	62,70%	24,60%	100,00%
Antwerpen	10	114	15	139
	7,20%	82,00%	10,80%	100,00%
Vlaams-Brabant en Brussels Hoofdstedelijk Gewest	3	137	6	146
	2,10%	93,80%	4,10%	100,00%
				807

Grafiek 6. Verdeling type geversheiligen per provincie (% van totale dataset, N=807)

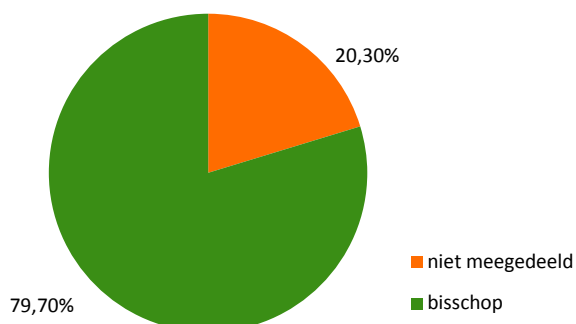

DE PROVINCIE WEST-VLAANDEREN

Van alle provincies komt **Sinterklaas** het minst voor in West-Vlaanderen. In 66,50 procent van de gerapporteerde deelgemeenten wordt Sinterklaas gevierd. Net als in de overige provincies wordt de Sint in West-Vlaanderen bijna altijd vergezeld door Zwarte Piet (94,90%). Een paard komt minder voor (62,40%) en de ezel is bijna helemaal van het toneel verdwenen. Enkel in Leffinge (Middelkerke) beweegt de Sint zich nog voort op een ezel.

Het relatief lage percentage voor Sinterklaas is te verklaren door het feit dat **Sint-Maarten** in veel West-Vlaamse gemeenten de enige kindervriend is, vooral voor rond de driehoek De Panne-Diksmuide-Ieper.²⁰ In die regio wordt Sinterklaas meestal niet gevierd (zie grafiek 7). Wanneer we de cijfers uit 1992 vergelijken met die van 2012, merken we geen significant verschil op qua type geversheilige in deze provincie.²¹

Grafiek 7. Verschijningsvorm van Sint-Maarten in West-Vlaanderen anno 2012 (% binnen provincie West-Vlaanderen en categorie Sint-Maarten, N=69)

Ook de manier waarop Sint-Maarten wordt voorgesteld, veranderde amper. In 1992 al werd de West-Vlaamse Sint-Maarten bijna uitsluitend voorgesteld als bisschop (89,20%). Enkel in Vladslo, Middelkerke, Leffinge en Nieuwpoort was hij gekend als soldaat. De cijfers van 2012 zijn nog sprekender. Er werd slechts een maal melding gemaakt van een Sint-Maarten als soldaat, namelijk in Wervik.²²

²⁰ Dit is het geval in Alveringem, Ardooie, De Panne, Diksmuide, Heuveland, Houthulst, Ichtegem, Ieper, Koekelare, Langemark-Poelkapelle, Lo-Reninge, Poperinge, Veurne, Vleteren, Wevelgem, Zedelgem en Zonnebeke. In gemeenten als Koksijde, Kortemark, Ledegem, Oudenburg, Veurne en Wervik zijn zowel Sint-Maartens- als Sinterklaasvieringen terug te vinden. Voor de verspreiding van de geversheiligen per deelgemeente, zie de kaart.

²¹ In 1993 werd in West-Vlaanderen in 32,40 procent van de (deel)gemeenten enkel Sint-Maarten gevierd. In 2012 was dat 33,50 procent. Voor Sinterklaas liggen de cijfers op 61,00 procent in 1993 en 60,80 procent in 2012. Tot slot werd in 1992 in 6,60 procent van de (deel)gemeenten beide geversheiligen gevierd, en in 2012 5,70 procent. De verschillen zijn statistisch niet significant.

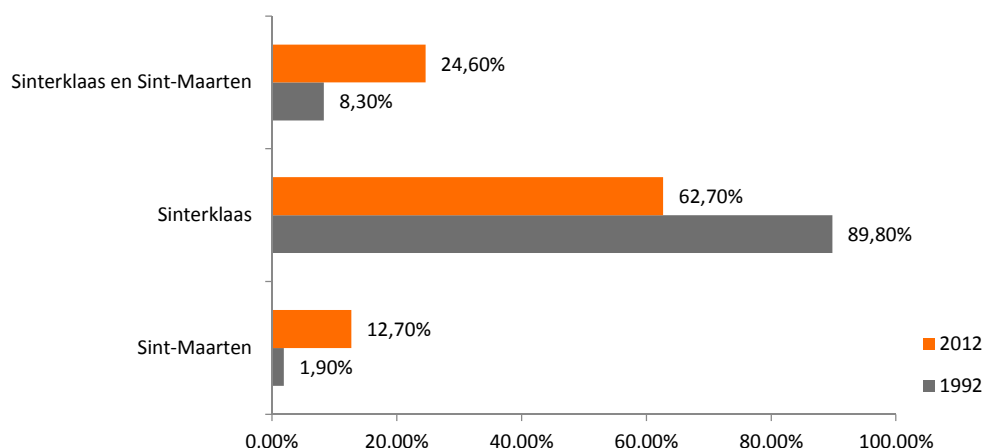
²² In 2012 werd 15 keer 'bisschop' geantwoord bij de beschrijving van Sint-Maarten. Veertien respondenten lieten deze vraag open voor de overige deelgemeenten waar Sint-Maarten wordt gevierd.

DE PROVINCIE LIMBURG

Sinterklaas komt in bijna alle Limburgse (deel)gemeenten voor (87,30%). Ook hier wordt hij bijna altijd vergezeld door Zwarte Piet (96,10%). Hij rijdt soms op een paard (35,90%) en nergens op een ezel.

In tegenstelling tot West-Vlaanderen is in Limburg wel een duidelijke stijging te merken van het aantal plaatsen waar **Sint-Maarten** wordt gevierd. Terwijl dat in 1992 maar in 10,20 procent van de deelgemeenten was, steeg dat aantal in 2012 tot 37,30 procent (zie grafiek 8).²³ Opmerkelijk daarbij is dat vooral het percentage (deel)gemeenten waar beide geversheiligen worden gevierd is gestegen, namelijk van 8,30 procent in 1992 naar 24,60 procent in 2012. De Sint-Maarten tradities in Limburg situeren zich vandaag de dag vrij verspreid over de provincie en komen onder meer voor rond Beringen, Genk, Meeuwen-Gruitrode en Borgloon.²⁴

Grafiek 8. Type geversheilige in Limburg in 1992 en 2012 (% binnen provincie Limburg, N=118)

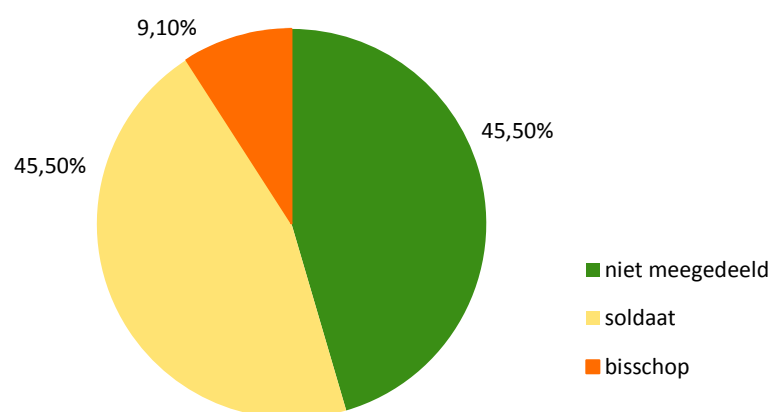

Wanneer we kijken naar de verschijningsvorm van Sint-Maarten anno 2012, zien we in een Limburg een vrij groot overwicht van de soldatenfiguur (45,50%). Slechts een kleine 10 procent van de Sint-Maartenfiguren wordt voorgesteld als bisschop. Opvallend genoeg werd voor 45,50 procent van de (deel)gemeenten geen type figuur opgegeven. Vermoedelijk komt dit doordat Sint-Maarten er vaak wordt gevierd zonder fysiek aanwezige figuur. Op heel wat plaatsen worden er Sint-Maartensvuren ontstoken.

²³ =% verschillen significant op 0.05 niveau.

²⁴ In gemeenten als As en Borgloon wordt volgens de enquête enkel Sint-Maarten gevierd. In Beringen, Bocholt, Bree, Genk, Hammont-Achel, Heers, Herk-De-Stad, Heusden-Zolder, Kinrooi, Maaseik, Maasmechelen, Meeuwen-Gruitrode, Overpelt, Riemst, Tessenderlo en Voeren worden beide geversheiligen gevierd. Voor de verspreiding van de geversheiligen per deelgemeente, zie kaart.

Grafiek 9. Verschijningsvorm van Sint-Maarten in Limburg anno 2012 (% binnen provincie Limburg, N=118)

DE PROVINCIE OOST-VLAANDEREN

In Oost-Vlaanderen is Sinterklaas in bijna alle (deel)gemeenten vertegenwoordigd (82,10%). Hij wordt er altijd vergezeld door Zwarte Piet (100 %) en in heel wat deelgemeenten (47,10%) ook door een paard. Op vier plaatsen (2,10%) wandelt hij door de straten gezeten op een ezel, namelijk in Sint-Gillis-Waas en haar drie deelgemeenten De Klinge, Sint-Pauwels en Meerdonk.

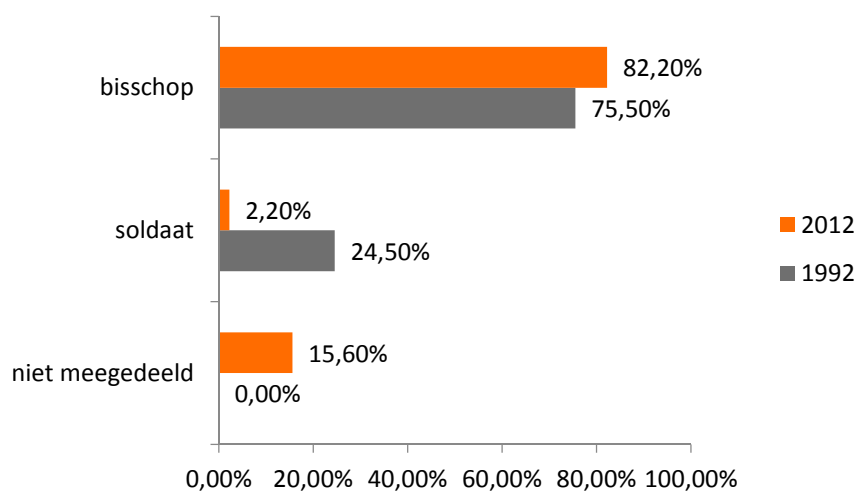
In ongeveer een vijfde (19,80%) van de Oost-Vlaamse deelgemeenten wordt Sint-Maarten gevierd. Doorgaans (18,00%) treedt hij er als enige kindervriend op (zie tabel 3). Die cijfers zijn vergelijkbaar met die uit 1992.²⁵ De gebruiken ter ere van Sint-Maarten situeren zich voornamelijk rond Aalst en Dendermonde.²⁶ Grote uitschieter is Lovendegem, de enige gemeente uit het Meetjesland waar ook Sint-Maarten jaarlijks zijn intrede doet. Sint-Maarten is de patroonheilige van de parochie. Hij wordt er voorgesteld als een bisschop en wordt vergezeld door zwarte pieten. Een maand later krijgen de kinderen uit Lovendegem Sinterklaas op bezoek. De Oost-Vlaamse Sint-Maarten is bijna altijd (82,20%) een bisschop. Enkel in Beveren (2,10%) treedt hij op als Romeins officier.²⁷ Dat was in 1992 anders. In 12 van de 49 beschreven (deel)gemeenten verscheen Sint-Maarten als soldaat, wat neerkomt op 24,50 procent. In de overige deelgemeenten (75,50%) trad hij op als bisschop. In acht van die twaalf deelgemeenten werd de officier vervangen door een bisschop, namelijk in Haaltert, Kerksken, Lede, Oordegem, Smetlede, Wanzele, Impe en Papegem. In Denderhoutem en Heldergem wordt Sint-Maarten volgens de enquête niet meer gevierd, terwijl voor Denderbelle geen gegevens beschikbaar zijn.

²⁵ In 1992 werd voor 49 van de 235 gerapporteerde Oost-Vlaamse deelgemeenten melding gemaakt van Sint-Maarten, wat neerkomt op 20,85 procent. Het verschil met 2012 is statistisch niet significant.

²⁶ Sint-Maarten is de enige geversheilige in Aalst, Berlare, Dendermonde, Erpe-Mere, Haaltert, Hamme, Herzele, Lebbeke, Lede, Sint-Lievens-Houtem, Wichelen en Zele. In Beveren, Dendermonde (Oudegem), Wetteren en Lovendegem worden beide geversheiligen gevierd.

²⁷ Voor de overige zeven Oost-Vlaamse deelgemeenten uit de enquête (15,60%) werd de Sint-Maartenfiguur niet beschreven.

Grafiek 10. Verschijningsvorm van Sint-Maarten in Oost-Vlaanderen in 1992 en 2012

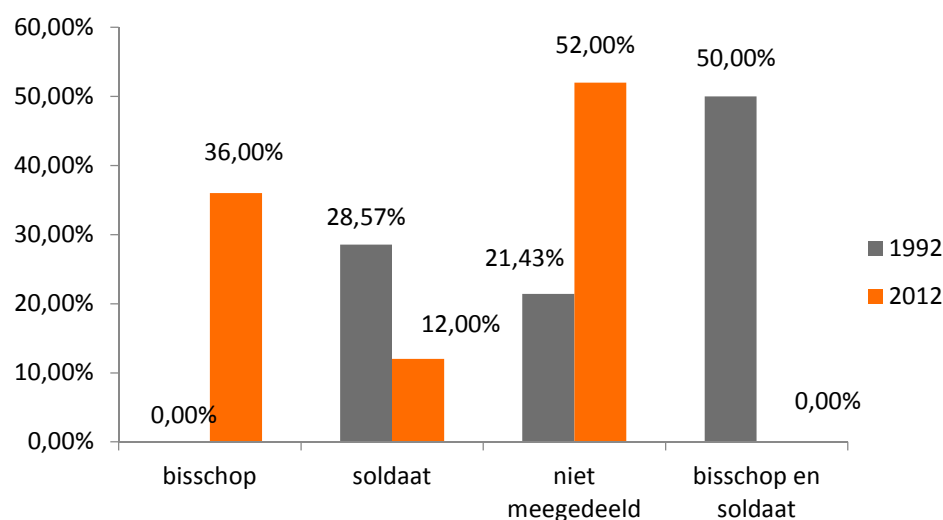

DE PROVINCIE ANTWERPEN

In bijna alle Antwerpse (deel)gemeenten (92,80%) krijgen kinderen Sinterklaas op bezoek. In 93 procent van de gevallen is dat samen met Zwarte Piet en in de helft van de gevallen (54,30%) rijdt hij op een paard. In Ranst en haar deelgemeenten Oelegem, Broecke en Emblem beweegt de Sint zich voort op een ezel.

In 1992 telden we 14 deelgemeenten waar Sint-Maarten werd gevierd (9,33%), voornamelijk in de streek van Mechelen. In 2012 steeg dat aantal naar 25, wat goed is voor 18,00 procent van de Antwerpse deelgemeenten (zie grafiek 11). In 1992 verscheen Sint-Maarten in de meeste gemeenten als fysiek persoon, vaak zelfs als bisschop en Romeins soldaat tegelijkertijd (zie grafiek 12). In 2012 ligt dat percentage veel lager. In de nieuwe deelgemeenten waar Sint-Maarten wordt gevierd, speelt vooral het Sint-Maartensvuur een grote rol en minder de figuur van de geversheilige.

Grafiek 11. Verschijningsvorm Sint-Maarten in Antwerpen in 1992 en 2012 (% binnen provincie Antwerpen en categorie Sint, Maarten, N=14 voor 1992 en N=25 voor 2012)

De Antwerpse Sint-Maarten concentreert zich rond de steden Antwerpen en Mechelen. Ook tegen de oostelijke grens van de provincie vinden we Sint-Maarten, onder andere in Arendonk, Retie en Balen.²⁸ Net als in Limburg werd voor meer dan de helft (52,00%) van de (deel)gemeenten waar Sint-Maarten wordt gevierd geen beschrijving van de figuur zelf gegeven. In de overige plaatsen is Sint-Maarten meestal een bisschop (36%). In 12 procent van de gevallen wordt hij voorgesteld als een legerofficier.

²⁸ Sint-Maarten is de enige geversheilige in Rijmenam, Mechelen, Hombeek, Leest, Muizen, Battel, Walem, Heffen, Sint-Katelijne-Waver (deel Pasbrug-Nieuwendijk), Sint-Katelijne-Waver (deel Elzestraat). In Antwerpen, Borgerhout, Brasschaat, Maria-ter-Heide (wijk in Brasschaat), Deurne, Ekeren, Hoboken, Merksem, Olen, Retie, Retie-Schoonbroek, Sint-Katelijne-Waver, Tessenderlo, Wilrijk, Burcht komen beide geversheiligen voor.

DE PROVINCIE VLAAMS-BRABANT EN BRUSSEL

In Vlaams-Brabant wordt Sinterklaas in 92,20% van de gerapporteerde (deel)gemeenten gevierd. Opnieuw wordt hij bijna altijd vergezeld door Zwarte Piet (97,90%) en rijdt hij meestal te paard (51,00%). Heel af en toe rijdt hij op een ezel (5,60%), namelijk in Haacht en in Herne en hun deelgemeenten.²⁹

Sint-Maartensvieringen komen minder voor (7,20 %) dan in andere provincies. In Affligem, Ramsdonk, Peutie en Weerde wordt hij voorgesteld als bisschop (44,40%) en in Steenokkerzeel en Melsbroek als legerofficier (22,20%). Voor Lubbeek, Opwijk en Tielt-Winge (33,30%) werd geen nadere informatie gegeven over de Sint-Maartenfiguur.

In Steenokkerzeel en Melsbroek wordt Sint-Maarten voorgesteld als soldaat.

²⁹ De deelgemeenten van Haacht waar de Sint vergezeld wordt door een ezel zijn Tildonk, Wespelaar en Wakkerzeel, voor Herne zijn dat Sint-Pieters-Kapelle en Sint-Martens-Lennik.

BESLUIT

Sinterklaas en Sint-Maarten zijn bijzonder populair in Vlaanderen. In de 807 gerapporteerde deelgemeenten wordt minstens een van deze geversheiligen gevierd. Sinterklaas is alomtegenwoordig (84,10%), maar ook Sint-Maarten doet het goed. Hij wordt gevierd in bijna een kwart van de vermelde deelgemeenten (23,80%).

Sint-Maarten is anno 2012 populairder dan in 1992. Het percentage deelgemeenten waarin zowel Sinterklaas als Sint-Maarten wordt gevierd, steeg immers significant. De figuur van Sint-Maarten verschilt wel met die van twintig jaar geleden. Terwijl in 1992 nog bijna een kwart van alle Sint-Maartenfiguren werd voorgesteld als een Romeins officier, daalde dat percentage tot 2,20 procent in 2012. Het is opmerkelijk hoe de figuur van Sint-Maarten steeds grotere gelijkenissen vertoont met die van Sinterklaas. Aan de ene kant zien we dat de figuur nu veel vaker wordt voorgesteld als bisschop (van 75,50% in 1992 naar 82,20% in 2012). Aan de andere kant valt het op dat Sint-Maarten in de helft van de gevallen vergezeld wordt door Zwarte Piet (50,52%). Zwarte Piet komt enkel voor wanneer Sint-Maarten gekleed is als bisschop, nooit wanneer hij verbeeld wordt als soldaat.

Sint-Maarten wordt vooral gevierd in West-Vlaanderen en Limburg. Vooral in deze laatste provincie steeg het aantal Sint-Maartensfeesten in vergelijking met twintig jaar geleden (van 10,20% in 1992 naar 37,30% in 2012). Dat valt waarschijnlijk te verklaren door de stijgende populariteit van de Sint-Maartensvuren, die op tien november in heel wat Limburgse gemeenten worden ontstoken. Bij veel van die evenementen is er geen fysieke persoon aanwezig die Sint-Maarten voorstelt. Sint-Maarten is er geen typisch kinderfeest, maar een feest van licht dat de winter inluidt. Het is dan ook niet verwonderlijk dat in bijna een kwart van de Limburgse gemeenten beide geversheiligen voorkomen.

De enquête geeft een globaal beeld van de Sint-Maarten- en Sinterklaasgebruiken in Vlaanderen. De resultaten van de enquête stellen meer vragen dan dat ze antwoorden geven. En zo hoort het ook. De bevindingen moeten gezien worden als een eerste, exploratieve stap voor verder onderzoek en reflectie.³⁰ Vooral de (interculturele) beleving van de verschillende gebruiken en tradities – zowel op vlak van organisatoren als op het niveau van de individuele traditiedrager – schreeuwt om verder onderzoek. Ook de verwevenheid met toerisme en commerciële belangen, de verhouding ten opzichte van de kerstman en de versmelting van verschillende gebruiken vragen om diepgaand, kwalitatief onderzoek. Tegelijkertijd hebben de resultaten zoals ze zijn ook hun nut. Dankzij de gelijkaardige opbouw van de enquêtes van 1992 en 2012 is een vergelijking tussen twee

³⁰ Voor een uitvoerige discussie over de valkuilen en kansen van inventarissen voor immaterieel cultureel erfgoed zie M. JACOBS, 'Geflankeerde middelen. Inventarissen maken van immaterieel cultureel erfgoed, waarborgen en de UNESCO-conventie van 2003', *Faro | Tijdschrift over cultureel erfgoed*, 4 (2011) 1, p. 55-71.

BESLUIT

momentopnamen mogelijk. Belangrijke evoluties komen zo in beeld. Bovendien leverde de enquête een databank op van meer dan 400 organisatoren van Sint-Maarten en/of Sinterklaasgebruiken, waardoor in de toekomst onderzoek naar de motieven, knelpunten en behoeften van deze diverse groep beter in kaart kunnen gebracht worden. Zo kunnen borgingsmaatregelen beter afgestemd worden op de werkelijke noden en behoeften in het veld.

Naar aanleiding van de resultaten van deze enquête besliste de werkgroep Sinterklaas- en Sint-Maarten de groep verder uit te breiden met experts en individuele traditiedragers die mee willen nadenken over erfgoedzorg. De uitbreiding zal gebeuren op basis van een open oproep en een gerichte vraag aan een aantal sleutelfiguren en –verenigingen die dankzij de enquête werden geïdentificeerd. Op die manier hoopt de werkgroep SKSM een stevige basis te leggen voor een weldoordacht borgingsprogramma voor dit immaterieel cultureel erfgoed.

BIJLAGE: DE ENQUÊTE

Deze vragenlijst werd ingevuld door

Naam + Voornaam:

Functie:

Adres:

E-mail:

Telefoonnummer:

1. Welke winterheilige fungeert momenteel als kindervriend in uw gemeente? Sint-Maarten, Sinterklaas en/of nog een andere kindervriend (zo ja, benoem)?

Preciseer per deelgemeente en vink aan wat past. Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

Deelgemeente	Sinterklaas	Sint-Maarten	Andere
	☐	☐	
	☐	☐	

1.a. Indien het antwoord op vraag 1 Sinterklaas is, wordt hij vergezeld door Zwarte Piet, een paard, ezel, of nog iets of iemand anders (zo ja, omschrijf kort)?

Preciseer per deelgemeente en vink aan wat past. Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

Deelgemeente	Niemand	Zwarte Piet	Paard	Ezel	Andere
	☐	☐	☐	☐	
	☐	☐	☐	☐	
	☐	☐	☐	☐	

1.b. Indien het antwoord op vraag 1 Sint-Maarten is, wordt hij voorgesteld als Romeins officier, als bisschop of een andere figuur (zo ja, hoe wordt hij genoemd)?

Preciseer per deelgemeente en vink aan wat past. Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

Deelgemeente	Romeins officier	Bisschop	Andere figuur
	☐	☐	

1.c. Indien het antwoord op vraag 1 Sint-Maarten is, wordt hij vergezeld door Zwarte Piet, een paard, ezel of nog iets of iemand anders (zo ja, omschrijf kort)?

Preciseer per deelgemeente en vink aan wat past.

Deelgemeente	Niemand	Zwarte Piet	Paard	Ezel	Andere figuur
	☐	☐	☐	☐	

2. Werd er in 2011 in uw gemeente **een stoet, intocht of ontvangst** van Sint-Maarten of Sinterklaas georganiseerd?

- Zo ja, ter ere van welke winterheilige?
- Door wie wordt het evenement georganiseerd? Geef indien mogelijk de contactgegevens van de initiatiefnemer.
- Was het een eenmalig gebeuren of een jaarlijks wekerende gebeurtenis?
- Sinds welk jaar wordt het evenement georganiseerd? Indien het jaar niet gekend is, gaat het om een recent of oud gebruik?

Preciseer per deelgemeente en vink aan wat past.

Deelgemeente	Sint-Maarten	Sinterklaas	Beschrijf kort het evenement	Eenmalige gebeurtenis	Jaarlijkse gebeurtenis	Sinds wanneer	Initiatiefnemer	Contactgegevens initiatiefnemer
	☐	☐		☐	☐			

3. Waren er in 2011 in uw gemeente **andere gebruiken of -feesten** rond Sint-Maarten of Sinterklaas? Het gaat ook om spontane, niet structureel georganiseerde initiatieven.

- Zo ja, welke?
- Indien van toepassing, wie organiseerde het gebruik? Geef indien mogelijk de contactgegevens van de initiatiefnemer.
- Was het een éénmalige of jaarlijks wekerende gebeurtenis?
- Sinds welk jaar vindt het gebruik of feest plaats? Indien het jaar niet gekend is, gaat het om een recent of oud gebruik?

Preciseer per deelgemeente en vink aan wat past.

Deelgemeente	Andere gebruiken	Omschrijving gebruik	Eenmalige gebeurtenis	Jaarlijkse gebeurtenis	Sinds wanneer?	Initiatiefnemer	Contactgegevens initiatiefnemer
	☐		☐	☐			

4. Indien u nog andere nuttige inlichtingen of opmerkingen hebt i.v.m. het onderwerp van dit onderzoek, gelieve ze dan hieronder te noteren.

CONTACT

LECA | Landelijk Expertisecentrum voor Cultuur van Alledag

Sint-Amandstraat 72

9000 Gent

09 223 97 00

info@lecavzw.be

www.lecavzw.be

Erfgoedcel Waasland

Interwaas

Lamstraat 113

9100 Sint-Niklaas

03 780 52 10

erfgoedcel@interwaas.be

www.erfgoedcelwaasland.be

LECA

LANDELIJK
EXPERTISECENTRUM
VOOR CULTUUR
VAN ALLEBES

BEVEREN
Heerlijkheid, vroeger en nu

Stad
Sint-Niklaas

Met steun van de
Vlaamse overheid

